

de közvetítőnek használták a nyugatra utazó csehszlovák állampolgárokat, ill. Csehszlovákiába utazó külföldieket is. 1970-től 1989-ig nem hivatalos kommunikációs csatorna működött a nyugat és Csehszlovákia között, amelyen keresztül több száz kilogramm emigráns folyóirat, idegen nyelvű irodalom, anyagi segítség, műszaki eszköz és gyógyszer jutott át a határon. A csatorna értelmi szerzői Pelikán és Petr Pithart voltak. Pelikán emigráns, Pithart pedig az Oxfordi Egyetem csehszlovák vendéghallgatója volt, aki hazatérte után részt vett az egyik legnagyobb illegális kommunikációs csatorna kiépítésében és működtetésében Csehszlovákia és a nyugat között.

Császári Éva

KISEBBSÉGI POLITIKA

Van-e élet az autonómia után?

Borbély István: Van-e élet az autonómia után? Koinónia Kiadó, Cluj Napoca – Kolozsvár, 2014, 208. p.

Van-e élet az autonómia után? – teszi fel a költői kérdést Borbély István egykori újságíró, aki a Koinónia Kiadó gondozásában 2014-ben megjelent, azonos címet viselő interjúkötetében a romániai (hovatovább az európai) közéletben mindmáig igen nagy aktualitásnak örvendő témát, nevezetesen az erdélyi autonómia kérdéskörét – annak elvi és gyakorlati lehetőségeit, kihívásait – igyekszik interjúalanyai segítségével alaposan körbejárni. Szerkesztőként Borbély István mindenek előtt arra törekedett, hogy az autonómia fogalmát, illetve annak gyakorlati lehetőségeit a lehető legrészletesebben tárja olvasóközönsége elé, kitérve a téma minden lehetséges politikai, gazdasági és társadalmi aspektusára. Ennek érdekében interjúkötetében a legkülönbözőbb szakterületekről igyekezett a témában illetékes és hozzáértő szakembereket megszólaltatni – nem eredménytelenül: sokan, sokféleképpen írtak már a székelyföldi autonómiáról, de az ominózushoz hasonló komplex mű nem született a témában.

Sajnálatos módon a román fél részéről ez esetben is egyértelműen tapasztalható volt a témától való elzárkózás, több román interjúalany ugyanis utolsó pillanatban lemondta az interjút – pedig nagyon érdekes és hasznos lett volna megismerni az ő álláspontjukat is.

„Hiányolok egy objektív „üzleti tervet” az autonóm terület működőképességéről...”

A kötet első interjúalánya, Juhász Jácint a fő hangsúlyt az autonómia gazdasági aspektusaira helyezi, vagyis a területileg autonóm régióra, mint önálló üzleti vállalkozásra tekint. Ebből a szemszögből nézve – vélemény-

nye szerint – a Székelyföld esetében legfőképpen az objektív elemzéseken alapuló üzleti tervek hiányoznak. Nem elegendő ugyanis pusztán párhuzamot vonni már meglévő, működő autonómiák (leggyakoribb hivatkozási alap természetesen a dél-tiroli) és az elképzelt modellek között, mondván, ha az egyik működik, akkor bizonyára a másik is fog, mert a társadalmi illetve gazdasági különbségek okán ez egyáltalán nem biztos. További problémát jelent, hogy nagyon sok romániai politikus az autonómiára pusztán mint a politikai haszonszerzés eszközére tekint, és pontos meghatározás és megalapozás nélkül emeli be a fogalmat a politikai diskurzusba. Hiányoznak a konkrét számok: gazdasági felmérések, kimutatások, elemzések – vagyis azok az egzakt információk, melyekre egy konkrét tervet lehetne alapozni. Nagyon fontos lenne, hogy az autonómia igénye és terve ne csupán holmi romantikus képzelgés maradjon a székelyföldi magyarság körében, hanem objektív, gazdasági alapokon nyugvó tervezet.

„Székelyföld autonómiája nem is olyasmi, amit valaki meg akarna csinálni...”

Szilágyi N. Sándor egyike a legkorábbi autonómiatervezetek kidolgozóinak, koncepciója azonban sajnálatos módon sohasem került még csak megvitatásra sem. Véleménye szerint ennek egyik legfőbb oka, hogy tervezetében konkrétan egyetlen egyszer sem szerepel az *autonómia* varázsszó, ő ugyanis inkább a romániai nyelvi közösségek törvény által garantált jogegyenlőségére helyezte a hangsúlyt. Szilágyi tervezete tehát sokkal inkább tekinthető egy fajta kulturális autonómiának, mely minden romániai nyelvi közösség alapvető nyelvhasználati jogát hangsúlyozza. Juhász Jácinthoz hasonlóan Szilágyi is úgy véli, az autonómia kifejezés manapság leginkább csak egy zavaros politikai hívószó, melylyel nagy tömegeket lehet igen hatékonyan mozgósítani – anélkül, hogy a valódi megvalósítás bárkinek is az érdekében vagy szándékában állna.

„Mozgalomra mindenképp szükség van Székelyföld autonómiájának eléréséhez...”

Bakk Miklós politológus és publicista, a Babes-Bolyai Egyetem docense az őt megelőző riportalanyhoz hasonlóan több autonómiatervezet

kidolgozásában is személyesen részt vett. Legújabb és legismertebb jogszabálycsomag-tervezetében az aszimmetrikus regionalizmus jelenségre helyezi a hangsúlyt (azon belül is első sorban a régiók intézményeire és kompetenciáira, szemben azok konkrét földrajzi határaival), svájci és amerikai példákkal szemléltetve a rendszer működőképességét. Fontos megjegyezni, hogy tervezetét Bakk nem kizárólag a Székelyföldre vonatkoztatja, hanem minden romániai megye finansziális és közigazgatási önállóságáról szól, sok tekintetben az olasz mintát alapul véve (például a régiókon belüli képviseletet a nyelvi arányok határoznák meg). Bakk Miklós két év távlatából (2012-2014) némiképp módosította helyzetértékelését, hiszen időközben számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a román kormány a legcsekélyebb hajlandóságot sem mutatja még csak az autonómia egyes részleteinek megvitatására sem, arról nem is beszélve, mennyire leértékelődött az RMDSZ szerepe a kormánykoalíción belül.

„Az autonómiaelképzések mögött nincs gazdasági alap és társadalompolitikai koncepció...”

Stefano Bottoni, a Bolognai Egyetem Legújabb Kori Történelem Tanészékének tanára szavaiban, első sorban a MAT-ra tér ki, vagyis arra a Magyar Autonóm Tartományra, melyet szovjet nyomásra hoztak létre 1952-ben a Székelyföldön, s melyről az interjúalany könyvet írt 2008-ban. A MAT létrehozásában a szovjet kisebbségpolitika elve érvényesült, mely szerint az adott közösség nyelvén kell építeni a szocializmust. A MAT azonban semmiképpen sem lehet hivatkozási alap egyetlen mai autonómia esetén sem, és gyakorlatilag egyetlen elemét sem lehetne beemelni egy mai programba. Ami miatt azonban mégis érdekes lehet, az a területi határa, hiszen az lényegében lefedte Székelyföld területét. Bottoni szerint az autonómia-elgondolás fő problematikája egyrészt a területi határok bizonytalansága, másrészt a román nyelv ismeretének hiánya a magyar ajkú lakosság körében, ami nagymértékben nehezíti a Bukaresttel való üzleti és adminisztratív kapcsolattartást. Bottoni meglátása szerint a gazdasági válság egyértelműen a nemzetállamoknak kedvezett a régiókkal szemben, mert azt bizonyította, hogy a központosított nemzetállam jobban képes gazdálkodni a pénzzel, mint a régiók.

„Sikeres regionális fejlesztéspolitikai nélkül nem lesz autonómia...”

Csutak István a romániai központi fejlesztési régió ügynökségének Harghita megyei kirendeltségének technikai szakértőjeként széles körű rálátással rendelkezik arra, hogyan is működnek az Unió azon pályázatait, melyeket a fejlesztési régiókban működő ügynökségek bonyolítanak le. Csutak a jelenlegi 8 helyett 16 kisebb gazdasági régió létrehozását szorgalmazza, szerinte ugyanis a jelenlegi régiófelosztás nem kompatibilis az Unió rendszerével. Ez azt eredményezi, hogy a csatlakozás óta tovább nőtt a közöttük lévő szakadék, vagyis, az eltelt időben a szegényebb régiók még szegényebbek, a gazdagok pedig még gazdagabbak lettek. A gazdasági előnytelenésen túl a régióknak nincsen sem társadalmi, sem politikai értelemben vett identitásuk, megbecsülésük. A gyakorlati működést tovább nehezíti a tény, hogy a régiók élén 30 tagú testület áll, ami a nyugati döntéshozatali kultúra értelmében egyáltalán nem hatékony: ezen elv szerint a 3 tagú testület működőképes, az 5 tagú demokratikus, és még működik, a 7 tagú már problematikus, 9 tag esetén pedig semmi nem fog történni, mert senki sem felelős semmiért. Romániában ez a szám 30, ami jelentősen megnehezíti helyzetet. A szervezeti problémákon túl a korrupció és az uram-bátyám rendszer tovább hátráltatják a pályázati pénzek igazságos és hatékony elosztását. Csutak szerint az autonómia megvalósulása csakis az ésszerű régiófelosztás nyomán lehetséges.

„Székelyföld megteremtése konkrét projektek horizontját nyitná meg...”

Gabriel Andreescu, az egyik legismertebb román emberjogi aktivista, abban látja az autonómia legnagyobb akadályát, hogy Romániában nincs semmilyen kulturális hagyománya sem a területi, sem pedig a személyes autonómiának. A román emberek körében tapasztalható magyarellenesség miatt az autonómia jelenleg csak a politikai elitek közötti meg egyezés tétje marad, kizárva a társadalmi diskurzus lehetőségét. Úgy véli, hatalmas problémát jelent az emberek politikai tájékozatlansága, mert nem tudnak különbséget tenni autonómia és elszakadás között. Mindez persze a román nacionalista pártok malmára hajtja a vizet, akik a politikai haszonszerzés fő eszközét látják ezen fogalmak egybemosásában. Sajnos a román lakosság körében igen nagy a demokratikus

értékekkel és egymás elfogadásával szembeni ellenállás: egy felmérés szerint a fiatalok zöme inkább a diktatórikus államberendezkedés híve, és meglehetősen elutasító bizonyos etnikai és társadalmi csoportokkal szembeni (homoszexuálisok, zsidók, cigányok, magyarok). A gazdasági tőkével ellentétben Andreescu sokkal inkább a társadalmi tőke szerepét tartja fontosnak egy működőképes autonómia szempontjából.

„Az autonómia nagy esély, de egyben teher is...”

Salat Levente a Babes-Bolyai Egyetem professzora, akinek fő kutatási területei az etnopolitika, multikulturalizmus és interkulturalitás, a székelyföldi magyarok széthúzásába látja az autonómia legnagyobb akadályát, ugyanis maguk a magyar követelések sem egységesek, hanem legalább három-négy fronton zajlanak, különböző koncepciókat előtérbe helyezve. Elég csak a két legmarkánsabbat, az RMDSZ kisebbségi törvénytervezetét, illetve a Székely Nemzeti Tanács területi autonómiakövetelését alapul venni. Természetesen a romániai politikai kultúra fejletlensége sem használ az ügynek, illetve további nehezítő körülmények (magyar állampolgárság, stb.) gördítenek akadályt a megvalósulás útjába. A kulturális autonómiát ugyan nem tartja eszményinek a Székelyföld számára, de a fokozatosság elvét követve mindenképpen ezt tekintendő az első lépcsőfoknak – azzal a fontos megjegyzéssel, hogy a székelyföldi magyarságnak mindenképp előtte meg kell tanulniuk kihasználni már meglévő – még ha nem is túl széles körű – jogait, s erre a jogtudatosságra alapozva lehetne tovább építeni, bővíteni a területi autonómia bástyáit.

„Ha a konfliktus nem kap életteret, hamis világkép alakul ki az emberekben...”

Bocsárdi László romániai magyar rendező és színházigazgató művészemberként az autonómiát az alkotás alapelemének tekinti, hiszen szerinte csak autonóm személyiségek hozhatnak létre érvényes, értékes alkotásokat. A liberális világrend változásait kritikusan szemléli, mert úgy véli, a sokszínűségben gyakorta olyanok is szerephez jutnak, akik nem képviselnek igazi értéket. Fontosnak tartja ugyanakkor, hogy minden közösségnek lehetősége legyen beszólni saját ügyeinek alakulásába, és mindenki szabadon reflektálhasson az őt ért benyomásokra.

A Székelyföld kulturális helyzete ma – ha nem is tökéletes, de – kielégítő, a nehéz gazdasági és társadalmi helyzet dacára is. Az autonómia első sorban annak függvényében jelenthet pozitív vagy negatív irányú változást a székelyföldi kultúrélet számára, hogy milyen értékeket, prioritásokat határoznak meg annak vezetői.

„Az autonómia többletesélyt jelent az erdélyi magyaroknak, hogy megmaradhassanak hazájukban...”

Smaranda Enache román emberjogi aktivista, társalapítója a kisebbségi jogokért is sikra szálló Pro Liga szervezetnek. Véleménye szerint a román köztudatban a centralista és nacionalista pártok szónoklatai nyomán kialakult egy olyan nézet, miszerint az autonómia az elszakadás első lépcsőfoka. Ezt a tévhitet nagyon nehéz eloszlatni az emberek fejében. Ez mindenképpen csak a két fél közötti párbeszéd által valósulhat meg, melynek első lépése a magyar-román civiltársadalmi bizottság megalapítása lenne. Mivel minden európai régió sajátos paraméterekkel rendelkezik, úgy véli, nincs egységesen alkalmazható autonómia-modell, minden régiónak magának kell eldöntenie, számára melyik a legkedvezőbb járható út. Romániában ez különösen nehéz feladat, mert a relatíve fiatal nemzetállamban nincs hagyománya a regionalizmusnak, sőt épp ellenkezőleg, kezdetektől fogva kifejezetten centralista beállítottságú volt. Mindenképpen egy román-magyar párbeszéd nyomán kibontakozó, az ország egészére vonatkozó régiósítással célszerű kezdeni a folyamatot, melynek végeredményeként egyszer – nem föltétlenül a közeljövőben, hiszen a dél-tiroli autonómia is mintegy 50 év tárgyalásainak eredménye! – megvalósulhat Székelyföld autonómiája.

„A kiindulópontot a reális önszemléletre való törekvésben látom, vagyis abban, hogy a romániai magyarok tisztában legyenek saját helyzetükkel...”
Bárdi Nándor történész szakmája révén már rég óta kapcsolatban áll a székelyföldi autonómia kérdésével. Az előtte szólókhoz hasonlóan ő is fontosnak tartja az autonómia fogalmának széles társadalmi körben történő tisztázását, legfőképpen a kiinduló fél, azaz a magyarság oldaláról. Az autonómia kifejezés szemantikai szempontból nagyon sok mindent jelenthet, és egyáltalán nem mellékes, hogy adott kontextusban melyik

fél melyik értelmezést használja. A fogalmak tisztázásában nagyon fontos a történelmi tisztánlátás, a múltbeli események és jelenségek helyén való kezelése.

„A székelyföldi identitásszerkezet megnöveli az együttműködési hajlandóságot...”

Bíró A. Zoltán társadalomkutató, a csíkszeredai székhellyel működő KAM (Regionális és Antropológiai Kutatások Központja) vezetője, a Sapienta Erdélyi Magyar Tudományegyetem tanára, aki az utóbbi időben, első sorban a vidéki térségek felzárkóztatásának lehetőségeit kutatta. Véleménye szerint a székelyföldi emberekben egyelőre még lényegesen erősebb a kistérségi identitás (vagyis a szülőfaluhoz vagy városhoz való elsődleges kötődés), mint a *székelyföldiség*, de a tudatos identitásépítésnek és –formálásnak köszönhetően ez a tendencia lassan megváltozni látszik. Erre nagy szükség is van, mert a régiók fejlesztése, fejlődése csak az érintett települések együttműködése által valósulhat meg. A székelyföldi identitásépítéshez szervesen kapcsolódik az *autonómiázás* jelensége, mely nagyon sok homályos részletet rejt magában, s jellemzően mindenki mást gondol róla. A székely identitásszerkezet alapvetően egy zárt, maga köré burkot növesztő identitás, melynek alapvető eleme a mi-ti elkülönülés – egy jövőbeni potenciális autonómia koncepcióját viszont célszerű lenne a valós, nyitott társadalmi folyamatokra építeni.

A kötet különböző tudományterületről érkező interjúalanyai különböző szempontok mentén értéklik az autonómia megvalósulásának lehetőségeit. Amiben minden kétséget kizáróan egybecseng a megszólalók véleménye, az az a tény, hogy egyelőre egy viszonylag kiforratlan, homályos autonómiaköveteléssel állunk szemben, mely mindenképpen pontosabb, részletesebb kidolgozást igényel. Nem szabad megfélemlíteni az autonómia megvalósításának társadalmi és gazdasági előfeltételeiről sem, melyek jelenleg méltánytalanul kevés szerepet kapnak az autonómiáról szóló diskurzusban – pedig egy sikeres, jól működő autonómia csakis a valós tényekre, konkrét számokra és reális igényekre alapozva valósulhat meg.

Gyantár Noémi